

ALEKSANDER M. RIESZETOW

Muzeum Antropologii i Etnografii im. Piotra Wielkiego

Rosyjska Akademia Nauk

Sankt Petersburg

ZBIGNIEW JASIEWICZ

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet im. A. Mickiewicza

Poznań

KORESPONDENCJA KAZIMIERZA MOSZYŃSKIEGO Z DYMITREM KONSTANTYNOWICZEM ZIELENINEM.

Z materiałów Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk
w Sankt Petersburgu

W historii nauki rosyjskiej imię profesora Dymitra K. Zielenina (ur. 21.10.1878 starego stylu; 2.11.1878 — zm. 30.08.1954) zajmuje zaszczytne miejsce¹. Jego liczne prace stanowią znaczny wkład do rozwoju wiedzy o ludach Rosji i świata słowiańskiego². Był to uczony o wyjątkowo szerokich horyzontach. Do kręgu jego zainteresowań naukowych należały etnografia, dialektologia, folklorystyka, religioznawstwo, muzeoznawstwo i bibliografia. W każdej z tych dziedzin nauk pozostawił znaczący ślad; jego dorobek naukowy zachował wartość do dzisiaj. Świadectwem tego, że jego prace nie utraciły znaczenia również w naszych czasach, są liczne fakty ponownego wydania jego książek i artykułów, stanowiących obecnie rzadkość bibliograficzną³. W roku 1991 po raz pierwszy w języku rosyjskim została opublikowana klasyczna praca D. K. Zielenina

¹ O D. K. Zieleninie patrz: Je. F. Karskij, B. M. Liapunow, W. P. Pierietc i P. A. Ławrow, *Zapiska ob uczenych trudach prof. D. K. Zielenina*, „Izwestija AN SSSR”, seria VI, t. 19, 1925, nr 18, ss. 879–883; *Problemy sławjanskoj etnografii (k stoletiju so dnja roždienija czlena-korrespondenta AN SSSR D. K. Zielenina)*, „Nauka”, Leningrad 1979; L. M. Saburowa, K. W. Czystow, *Dmitrij Konstantinowicz Zielenin (k 100–letju so dnja roždienija)*, „Sowjetskaja etnografija” 1978, nr 6, ss. 71–81; D. K. Zielenin, *Etnologičeskoje naprawlenije w folkloristike*, w: T. G. Iwanowa, *Russkaja folkloristika w portrietach*, (seria „Studiorum Slavicorum Monumenta”), t. 1, „Dm. Bułanin”, S. Pietierburg 1993, ss. 135–167.

² Najpełniejszy spis prac D. K. Zielenina patrz: *Problemy sławjanskoj...*, op. cit., ss. 221–237.

³ Np. D. K. Zielenin, *Izbrannyje trudy. Stati po duchownoj kulturie 1901–1913* (seria: *Tradycionnaja duchownaja kultura sławian*), „Indrik”, Moskwa 1994; tenże, *Izbrannyje trudy. Oczerki rus-skoj mifologii. Umierszije niejestestwiennoj smiertju i rusalki*, (seria: *Tradycionnaja duchownaja kultura sławian*), „Indrik”, Moskwa 1995; tenże, *Wielikoruszkije skazki Piermskoj gubernii*, wybór i oprac. T. G. Bieriegułowaja–Dmitriewa, (seria: *Sokrowiszczja otieczestwiennogo sobiratelstwa*), Moskwa 1991; tenże, *Wielikoruszkije skazki Piermskoj gubernii*, oprac. T. G. Iwanowa (seria: „Studiorum Slavicorum Monumenta”, t. 12), „Dm. Bułanin”, S. Pietierburg 1997 i inne.

Russische (Ostslawische) Volkskunde, Berlin–Leipzig 1927⁴. Monografia ta jak dotąd pozostaje najbardziej znaną i cenioną w światowej literaturze etnologicznej książką na temat Rosjan, Ukraińców i Białorusinów.

D. K. Zielenin związany był z Uniwersytetem w S. Petersburgu, na którym wykładał w charakterze „prywatnego” docenta jeszcze przed I wojną światową. W roku 1916 powołany został na stanowisko profesora na Uniwersytecie w Charkowie. W Związku Radzieckim pracował w Instytucie Etnografii Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie i na Leningradzkim Uniwersytecie Państwowym, na którym wykładał głównie etnografię Słowian. W roku 1925 został członkiem–korespondentem Akademii Nauk ZSRR. Stał się przedmiotem krytyki naukowej i ideologicznej, w którą zaangażował się S. P. Tołstow⁵.

Bogaty zespół materiałów naukowych D. K. Zielenina przechowywany jest w Oddziale Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w S. Petersburgu⁶. W druku pojawiać się zaczęły artykuły po raz pierwszy publikowane z tego zbioru lub opracowane na jego podstawie⁷. W tekach archiwalnych D. K. Zielenina wiele miejsca zajmuje jego korespondencja z rosyjskimi i zagranicznymi kolegami, znajomymi i krewnymi. Przyciąga ona coraz większą uwagę badaczy jako cenne źródło do historii nauki⁸. Spośród polskich etnologów D. K. Zielenin prowadził stosunkowo ożywioną korespondencję z Kazimierzem Moszyńskim

⁴ D. K. Zielenin, *Wostocznostawjanskaja etnografija*. Przeł. z niemieckiego K. D. Ciwina (seria: *Etnograficzeskaja biblioteka*), Główna redakcja wostocznojsz litieratury, Moskwa 1991.

⁵ Por. artykuł S. P. Tołstowa, *K problemie akkulturacyi (w swjazi s robotoj prof. D. K. Zielenina: Prinimali li finny ucztastie w obrazowanii wielikorusskoj narodnostii, „Sbornik LOIKFUN (Leningradskogo Obszczestwa issledowatelej kultury finno–ugorskich narodnostiej)”, t. 1, 1929)*, „Etnografija” 1930, nr 1–2, ss. 63–87, a przede wszystkim artykuł A. Arcichowskiego, M. Wojewodskiego, S. Kisieleva i S. Tołstowa *O mietodach wrieditielstwa w archieologii i etnografii*, „Istorič–marksist” 1937, nr 2, ss. 78–91. D. K. Zielenin w roku 1949 odesłany został na emeryturę, choć nie musiała ona dotknąć członka Akademii Nauk, w czym można dopatrzeć się skutków działań S. P. Tołstowa.

⁶ O archiwum D. K. Zielenina zobacz: Wasina A. I., *Zielenin Dmitrij Konstantinowicz. Obozrenije licznogo archiwnogo fonda*, „Trudy Archiwa AN SSSR”, wyp. 19 „Obozrenije archiwnych matieriałow”, t. V, Moskwa, Leningrad 1963, ss. 91–97. Inne materiały D. K. Zielenina są przechowywane w archiwach: Muzeum Antropologii i Etnografii im. Piotra Wielkiego RAN i Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w S. Petersburgu.

⁷ Z. D. Titowa, *Nieopublikowanije bibliograficzeskije matieriały D. K. Zielenina (obzor)*, „Kunst–kamiera. Etnograficzeskije tietradi” 1995, z. 8–9, ss. 350–355; D. K. Zielenin, *Otzyw o dissertaciji B. Ja. Proppa „Istoričeskije korni wolšebnoj skazki”*, oprac. i wstęp A. M. Rieszetow, w: *Kiunerowskije cztienija 1995 – 1997. Kratkoje sodierżanije dokładow*, S. Pieterburg 1998, ss. 141–147; tenże, *Pierieżitki driewnich wozzrienij o diemoničeskich pticach u narodow Kawka–za*, oprac., uzupełnienia i bibliografia A. M. Rieszetow, „Etnograficzeskije obozrenije” 1999, nr 2, ss. 70–81.

⁸ Patrz np.: B. A. Bierdinskich, *Iz epistolarnogo nasledija D. K. Zielenina*, „Sowietskaja etnografija” 1988, nr 2, ss. 67–71; A. M. Rieszetow, *Ob izuczenii archiwa K. T. Chlebnikowa w 50–ie gody XX wieka (po pismam B. N. Wiszniewskiego D. K. Zieleninu)*, w: *Otkrytije Ameriki prodolżajetsja*, z. 2, S. Pieterburg 1994, ss. 277–284.

i Adamem Fischerem. Nieco inny jest jednak, i dlatego wymaga oddzielnego rozpatrzenia, okres zaocznej znajomości i początki wymiany korespondencji między tymi zasłużonymi uczonymi polskimi i rosyjskim.

Nie ma potrzeby szczegółowego przedstawiania tu biografii i działalności naukowej Kazimierza Moszyńskiego (ur. 5.03.1887 — zm. 30.03.1959). Informują o nim liczne opracowania⁹. Przypomnijmy jedynie, że stanowisko zastępcy profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego i kierownika Katedry Etnografii Słowian tegoż Uniwersytetu uzyskuje K. Moszyński w roku 1926. W roku 1930 nadano mu tytuł profesora nadzwyczajnego, a od roku 1934 profesora zwyczajnego. Od 1935 roku do 1939 kieruje Katedrą Etnologii i Etnografii Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie, w którym przebywa do 1945 roku. Po powrocie do Krakowa, od roku 1945 aż do śmierci w roku 1959, był kierownikiem Katedry Etnografii Słowian UJ. Członkiem Polskiej Akademii Umiejętności został w roku 1932, członkiem PAN w roku 1952. Przyjmował założenia tzw. ewolucjonizmu krytycznego, a badania swoje koncentrował głównie na kulturze ludowej Słowian (monumentalne dzieło *Kultura ludowa Słowian*, cz. 1, Kraków 1929; cz. 2, z. 1, Kraków 1934; cz. 2, z. 2, Kraków 1939), studiach nad Prastłowiańszczyzną oraz historii i metodologii etnologii (m.in. *Człowiek. Wstęp do etnografii powszechnej i etnologii*, Wrocław 1958). Podobnie jak się rzecz ma z D. K. Zieleninem, stwierdzamy utrzymujące się zainteresowanie pracami K. Moszyńskiego, potwierdzone wydawaniem jego dzieł z rękopisów i wznowieniami¹⁰. Materiały pozostawione przez K. Moszyńskiego i jego dotyczące przechowywane są w archiwach Krakowa, Warszawy, Wrocławia i Wilna oraz pozostają w zbiorach prywatnych¹¹.

⁹ Patrz m.in. M. Gładysz, *Kazimierz Moszyński*, „Etnografia Polska” t. 3, 1960, ss. 13–30; A. Kutrzeba-Pojnarowa, *Kazimierz Moszyński jako historyk kultury materialnej Polski i Słowiańszczyzny*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. 8, 1960, nr 2, ss. 171–182, *Kazimierz Moszyński. Życie i twórczość*, red. J. Klimaszewska, Wrocław–Warszawa 1976, ss. 164.

¹⁰ Pośmiertnie wydano: K. Moszyński, *O sposobach badania kultury materialnej Prastłowian* (do druku przygotowała J. Klimaszewska), Wrocław 1962, ss. 293; tenże, *Górale Assamu* (do druku przygotował L. Dziegiel), Kraków 1977, ss. 171. Wznowiono: K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, t. 1, Warszawa 1967, ss. 745; t. 2, cz. 1, Warszawa 1967, ss. 828; t. 2, cz. 2, Warszawa 1968, ss. 1104, a także tegoż, *Ludy zbieracko-łowieckie. Ich kultura materialna oraz podstawowe wiadomości o formach współżycia zbiorowego, o wiedzy, życiu religijnym i sztuce*, Kraków 1951, wyd. 2, Cieszyń 1996, ss. 258; tenże, *Ludy pasterskie. Ich kultura materialna oraz podstawowe wiadomości o formach współżycia zbiorowego, o wiedzy, życiu religijnym i sztuce*, Kraków 1953, wyd. 2, Cieszyń 1996, ss. 139.

¹¹ Są to: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego; Archiwum PAN w Warszawie (por. A. Brachfogel, *Materiały Kazimierza Moszyńskiego*, „Biuletyn Archiwum PAN” 1987, nr 30, ss. 23–43); Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu; Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego (tu tylko maszynopis *Metody pracy terenowej*, wersja w języku polskim części artykułu K. Moszyńskiego *Die Polnische Ethnologie und Ethnographie seit dem Jahre 1925*, „Baltoslavica” t. 3, 1938, ss. 136–202); Centralne Archiwum Narodowe Litwy, zespół 175,teczka IVB 312 oraz zbiory pod opieką Barbary Moszyńskiej i Jadwigi Klimaszewskiej. Profesor J. Kli-

Nie mamy jednoznacznych świadectw potwierdzających, kiedy i w jakich okolicznościach K. Moszyński i D. K. Zielenin zetknęli się nawzajem ze swoimi pracami. K. Moszyński został dostrzeżony w ZSRR przede wszystkim na skutek swojej pracy *Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian*, cz. 1, Kraków 1925, w której przedstawił koncepcję wschodniego, euroazjatyckiego pochodzenia Słowian¹². W roku 1926 przekazuje D. K. Zieleninowi cztery swoje prace za pośrednictwem P. G. Bogatyriewa¹³, zapewne jednak zbyt późno, aby mogły zostać wykorzystane w przygotowanej już przez D. K. Zielenina *Russische (Ostslavische) Volkskunde*. Nie wykluczone jednak, że D. K. Zielenin, jako sławista i jednocześnie bibliograf, już w trakcie prac nad tym dziełem znał wcześnie publikacje K. Moszyńskiego, w *Wschodniosłowiańskiej etnografii*, co prawda, nie odnotowane. K. Moszyński z kolei publikuje recenzje z tejże pracy¹⁴, a w swojej *Kulturze ludowej Słowian* wielokrotnie powołuje się na tę i wiele innych prac rosyjskiego etnologa. Pracę D. K. Zielenina *Russische...* zrecenzował zresztą także A. Fischer. W „Ludzie” omawiane były również inne prace tego autora¹⁵. Z drugiej strony D. K. Zielenin zrecenzował pracę K. Moszyńskiego *Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian*¹⁶, cenił sobie również opinię K. Moszyńskiego o pracach swoich i niektórych innych etnologów rosyjskich. Napisał w latach 30.: „A well known Polish ethnologist Kasimir Moszinsky has recently given a brief but a very vivid description of

maszewskiej dziękuję za pomoc w poszukiwaniu listów D. K. Zielenina, a dr Auksuole Cepaitienė z Zakładu Etnologii Instytutu Historii Litwy Litewskiej Akademii Nauk za informację o materiałach, dotyczących K. Moszyńskiego, w archiwach wileńskich.

¹² *Życiorys naukowy K. Moszyńskiego* przygotowany w roku 1951 przez J. Klimaszewską dla „Wiedzy i Życia”, Archiwum UJ, teka DXL–18, ss. 10.

¹³ W liście z 2. 07. 1926 r. P. G. Bogatyriew wymienia prace, które na prośbę K. Moszyńskiego wysłał D. K. Zieleninowi: 1. *Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian*, cz. 1, Kraków 1925, ss. 140; 2. *Recherches sur l'origine...* (prawdopodobnie chodzi tu o pracę *Origine de la magie et de la religion*, w: *II Session, Prague 14–21 septembre 1924*, Institut International d'Anthropologie, Paris 1926, ss. 7); 3. *O kulturze ludowej południowo–środkowego Polesia*, „Ziemia” R. 10, 1925, nr 6–8, ss. 120–131; 4. *O wewnętrznym układzie prac obejmujących całokształt kultury materialnej*, „Lud” t. 23, 1924, ss. 38–42. Por. *Pisma P. G. Bogatyriewa k D. K. Zieleninu*, przygotowanie, przedmowa i komentarze A. M. Rieszetowa, „Etnograficzėske obozrienije” 1993, nr 5, ss. 127–128.

¹⁴ K. Moszyński, recenzja pracy D. K. Zielenina, *Russische (Ostslavische) Volkskunde*, Berlin–Leipzig 1927 — „Slavia” (Praga) R. 6, 1927/1928, ss. 809–814.

¹⁵ A. Fischer, recenzja pracy D. K. Zielenina, *Russische...*, op. cit. — „Lud” t. 26, 1927, ss. 97–99; E. Kagarow, w notach w języku niemieckim przesłanych z Leningradu, zrecenzował dwie prace D. K. Zielenina: *Imuszczestwiennyye zapriety kak pierieżitki pierwobytnogo kommunizma*, „Trudy Instituta Etnografii AN SSSR” t. 1, 1934, wyp. 1, ss. 75 — „Lud” t. 32, 1933 (1934), ss. 180 oraz *Totemiczeskij kul't dieriewiew u russkich i bielorussov*, „Izwestija Akademii Nauk SSSR”, seria 7, „Otdielenije obszczestwiennych nauk” 1933, nr 6, ss. 591–629 — tamże, ss. 181.

¹⁶ „Etnografija”, R. 3, 1928, nr 1, ss. 179.

modern Soviet ethnology”¹⁷. Nie mamy świadectw kontaktów między dwoma uczonymi w latach po II wojnie światowej¹⁸.

Dysponujemy siedmioma kartkami pocztowymi, przesłanymi przez K. Moszyńskiego z Polski do Leningradu¹⁹. Wszystkie one napisane zostały w dobrym języku rosyjskim, nie można się zorientować, że wyszły spod pióra nie-Rosjanina; pismo równe, bezbłędne, wyraźne. K. Moszyński natychmiast odpowiada na otrzymane przesyłki lub tłumaczy się z opóźnienia w wysłaniu kartki. Kartki pocztowe K. Moszyńskiego poświęcone są przede wszystkim sprawom wymiany literatury, niezbędnej do działalności naukowej (o niektórych otrzymanych pracach informuje zresztą również w druku²⁰), oraz publikacji prac D. K. Zielenina we współredagowanym przez K. Moszyńskiego czasopiśmie „Lud Słowiański”. Treść jest oszczędna w słowa, nie brak jednak wyrazów prawdziwego uznania i wdzięczności za przysłane wydawnictwa. Zawsze skrupulatnie proponował prace na wymianę. Nie ma w korespondencji pytań o wła-

¹⁷ „Ethnography, Folklore and Archeology in the USSR”, za *Życiorysem naukowym K. Moszyńskiego...*, op. cit., ss. 10. Wersja angielska tego wydawnictwa, publikowanego przez Wsiesiołuznoje Obszczestwo kulturnych swjazi s zagraniczej, okazała się nieosiągalna. Udało się nam natomiast dotrzeć do wersji francuskiej „Ethnographie, Folklore et Archéologie en USSR”, Moskwa 1933 i zamieszczonego tam artykułu D. K. Zielenina *L'etude ethnographique des peuples de l'URSS. (Un aperçu)*, ss. 108–123. D. K. Zielenin informuje w nim, że polski etnograf K. Moszyński ogłosił w tomie 2 z roku 1931 „Ludu Słowiańskiego” omówienie tomu 9 z roku 1930 czasopisma „Sbornik Muzeja antropologii i etnografii”, w którym pozytywnie ocenił dokonania radzieckich etnografów. W „Ludzie Słowiańskim” nie ma całościowych ocen etnografii radzieckiej, są natomiast opinie o konkretnych pracach. W *Przeglądzie stałych wydawnictw*, „Lud Słowiański” t. 1, 1929–1930, ss. 313, K. Moszyński, w omówieniu „Sbornika Muzeja antropologii i etnografii”, t. 8, 1929, napisał: „Najważniejsza dla nas jest obszerna praca D. Zielenina o wyrazach tabuowanych...”, bardzo cenny materiał zebrany z cechującą Zielenina nadzwyczajną pracowitością”. W takimże *Przeglądzie wydawnictw stałych*, zamieszczonym w „Ludzie Słowiańskim” t. 2, 1931, omawiając t. 9 z roku 1930 „Sbornika Muzeja antropologii i etnografii”, K. Moszyński stwierdził: „Czasopismo zawiera... m.in. drugą i ostatnią część cennej pracy D. Zielenina o wyrazach tabuowanych...”. Na szczególną uwagę zasługuje poza tym sumienna rozprawa N. Dyrenkowej o zapatrywaniu ludów tureckich na pochodzenie szamańskich uzdolnień”. Kontynuował dalej, co jest interesujące dla prób zrozumienia poglądów K. Moszyńskiego na sposób uprawiania etnologii — „Wyznać trzeba, że czytanie tego rodzaju artykułów, jak powyższy — albo jak na przykład rozprawa Sternberga o kulcie orła... działa doprawdy na podobieństwo silnego strumienia orzeźwiającego powietrza przy przeglądaniu prac etnograficznych, zwłaszcza tzw. «ludoznawczych», płytko i nudno rozprawiających na temat napisów na malowanej ceramice, krawatów, królów kurkowych i innych drobiazgów, od których roi się etnograficzna prasa. Są tam bowiem w owych artykułach rzeczy istotnie ważne, przedstawione w sposób inteligentny i zajmujący; tryskają z nich naprawdę snopy światła na rozwój kultury czy w ogóle na zagadnienie człowieka” (ss. 252–253).

¹⁸ W brulionie K. Moszyńskiego z lat 50. zatytułowanym „Adresy” nie ma nazwiska D. K. Zielenina. Są tam natomiast adresy innych etnologów rosyjskich: P. G. Bogatyrjewa, P. S. Kuźniecowa, S. A. Tokarijewa i S. P. Tołstowa. Archiwum UJ, teka DXL–18.

¹⁹ Filia Archiwum RAN w S. Petersburgu, fond 849, opis 3, dzieło 287.

²⁰ W t. 2. cz. 1 *Kultury ludowej Słowian*, wyd. 2, op. cit., ss. 307, pisze np. o przekazanym przez D. K. Zielenina artykule *Magiczeskaja funkcyja primitivnych orudii*, „Izwiestija Akademii Nauk SRRR”, seria 7 „Otdielenije obszczestwennyh nauk” 1931, nr 6, ss. 713–764.

sne plany naukowe D. K. Zielenina, o jego sprawy osobiste i o sytuację w ZSRR. Nie wiemy, czy zostało to spowodowane osobowością K. Moszyńskiego, opawanego, a nawet pozornie chłodnego w kontaktach i skoncentrowanego na postawionych sobie zadaniach lub przyjętym wzorcem korespondencji między nie znającymi się osobiście uczonymi, czy też wiedzą o stosunkach panujących w ZSRR. Wykracza poza przyjęty wzorzec korespondencji, kiedy prosi D. K. Zielenina o interwencję w sprawie opóźnionej o przeszło rok, zapowiadanej przesyłki z książkami. Jest zdecydowany także wówczas, kiedy prosi o informacje dotyczące możliwości zdobycia potrzebnych do pracy wydawnictw.

Nie można oczywiście stwierdzić, czy zachowana w materiałach z S. Petersburga kartka z 1 stycznia 1930 roku, zaopatrzona w najwcześniejszą datę, jest rzeczywiście pierwszą, która rozpoczęła korespondencję ze strony K. Moszyńskiego. Pomocny w nawiązaniu kontaktów był z całą pewnością P. G. Bogatyriew²¹, pracujący w okresie międzywojennym w Czechosłowacji i Niemczech. Z treści tej wczesnej kartki wynika, że była ona podziękowaniem za wysłanie potrzebnych K. Moszyńskiemu wydawnictw, a jednocześnie wyrazem gotowości przesłania wydawnictw polskich. Jeśli można byłoby przypuścić, że D. K. Zielenin ze swojej inicjatywy jako pierwszy mógł posłać K. Moszyńskiemu odbitkę drugiej części swojej nowej pracy *Tabu słow* (1930), to dawne czasopismo „Etnograficzeskoe obozrienije”, wydawane jeszcze przez Imperatorskie Towarzystwo Miłośników Przyrodoznawstwa, Antropologii i Etnografii przy Uniwersytecie Moskiewskim, którego ostatni tom za rok 1916 wyszedł z opóźnieniem dopiero w roku 1918, zapewne nie byłoby wysłane bez specjalnego zamówienia. Ostatnia kartka K. Moszyńskiego nosi datę 9 czerwca 1937 roku.

W materiałach archiwalnych D. K. Zielenina zachowała się tylko jedna kopia listu skierowanego do K. Moszyńskiego²². List ten jest interesujący sam dla siebie, m. in. znamieną jest jego częściowa instytucjonalizacja. Jednocześnie świadczy o tym, że siedem kartek, którymi dysponujemy, to tylko część, zapewne większa, korespondencji przesłanej przez K. Moszyńskiego do D. K. Zielenina. Jeśli dokładnie zapoznać się z datami wysłania i treścią kartek K. Moszyńskiego oraz listu D. K. Zielenina, to wówczas stanie się jasne, że list zajmuje pozycję oddzielną. Ani jedna kartka pocztowa K. Moszyńskiego wysłana po 7 lipca 1933 roku (data wysłania listu) nie jest odpowiedzią na ten list. W Polsce nie odkryto dotąd ani kopii listów K. Moszyńskiego do D. K. Zieleni-

²¹ P. G. Bogatyriew (1893–1971), wybitny rosyjski folklorysta, filolog i etnolog. W okresie międzywojennym pracował na uniwersytetach w Czechosłowacji i Niemczech. Pozostawał w bliskich kontaktach z K. Moszyńskim, publikował w „Ludzie Słowiańskim”. W Polsce ukazał się wybór jego prac przygotowany przez M. R. Mayenową: *Semiotyka kultury ludowej*, wyd. 1, Warszawa 1975; wyd. 2, Warszawa 1979, ss. 368 (tu bibliografia prac P. G. Bogatyriewa).

²² Filia Archiwum RAN w S. Petersburgu, fond 849, opis 3, dzieło 30.

na, ani też, co byłoby szczególnie ważne, listów D. K. Zielenina do K. Moszyńskiego.

Korespondencja między uczonymi jest ważnym źródłem do historii nauki, gdyż ukazuje kierunki ich zainteresowań, poglądy, warunki, w jakich pracowali, a także cechy osobowościowe. Publikując zachowaną część korespondencji dwóch koryfeuszy nauki etnologicznej – rosyjskiej i polskiej, D. K. Zielenina i K. Moszyńskiego, jesteśmy jednocześnie przekonani, że archiwa Polski i Rosji kryją wiele innych jeszcze interesujących materiałów świadczących o współpracy etnologów z naszych bliskich sobie narodów słowiańskich.

Kartki pocztowe przesłane przez K. Moszyńskiego do D. K. Zielenina²³:

Kartka nr 1

1.01.1930

Wielce Szanowny Panie Profesorze,

Byłem głęboko wzruszony Waszą przychylnością i tak uprzejmym wysłaniem „Etnograficznego obozrientija” tak jak [i] odbitki 2. części Waszej pracy „Tabu słów”²⁴, wyjątkowo interesującej dla mnie w związku z opracowywaną obecnie przeze mnie 2. częścią „Kultury ludowej Słowian”²⁵.

Niepokoï mnie jednakże to, że do dnia dzisiejszego nie otrzymałem Waszej przesyłki. W tym samym czasie zwracam się do naszego ministerstwa poczty i telegrafu. Może także Pan, Szanowny Panie Profesorze, byłby tak uprzejmy, aby sprawdzić, czy przesyłka nie pozostała w ZSRR?

W każdym razie serdecznie Panu dziękuję i oczywiście, na pierwsze Pana życzenie gotowy jestem posłać każde polskie wydawnictwo, jakie tylko będzie Panu potrzebne.

Szczerze Pana szanujący,

K. Moszyński

²³ Kartki K. Moszyńskiego i list D. K. Zielenina z języka rosyjskiego przetłumaczył Z. Jasiewicz. Wyrazy i części wyrazów w nawiasach prostych stanowią uzupełnienia tłumacza.

²⁴ D. K. Zielenin, *Tabu słów u narodów Wschodniej Europy i Sibiery Azji*, cz. 1: *Zapriety na ochotie i innych promysłach*, „Sbornik Muzeja antropologii i etnografii AN SSSR” t. 8, 1929, ss. 1–151; cz. 2: *Zapriety w domaszniej żizni*, tamże, t. 9, 1930, ss. 1–166.

²⁵ K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, cz. 2: *Kultura duchowa*, z. 1, Kraków 1934, ss. VI, 722, nrb 3; z. 2, Kraków 1939, ss. VII, 919; wyd. II: t. II, cz. 1, Warszawa 1967, ss. 828; t. II, cz. 2, Warszawa 1968, ss. 1104.

Kartka nr 2

20.11.1930

Wielce Szanowny Panie Profesorze,

Już kilka lat bez skutku staram się otrzymać z Rosji pracę B. Kuftina²⁶ „Kalendar’ i pierwobytnaja astronomija kirgiz-kazackogo naroda”, „Etnograficzskoje oboz[rienije]” 1916, zeszyt 3–4²⁷.

W związku z tym, że praca ta jest mi wyjątkowo potrzebna, ośmielam się zwrócić w końcu i do Pana z prośbą o wyjaśnienie, w jaki sposób i skąd powinienem sprowadzić odnośny zeszyt... E[tnograficzskiego] O[bozrenija]”. Z największym zadowoleniem przysłałbym za niego kilka prac polskich lub zapłaciłbym najwyższą cenę. Jeśli „E[tnograficzskiego] O[bozrenija]” 1916 nie ma w sprzedaży, to może udałoby się mnie wypożyczyć pracę Kuftina z Rosji na jeden miesiąc.

Szczerze Pana szanujący,

K. Moszyński

Kartka nr 3

[8.01.1931]

Wielce Szanowny Panie Profesorze,

W końcu dzisiaj, tj. 8.01.31, otrzymałem dawno oczekiwaną przesyłkę zawierającą dwie odbitki 2. części *Waszej* pracy „Tabu słów” (dla Frankowskiego²⁸ i dla mnie) i dwa zeszyty „E[tnograficzskiego] O[bozrenija]”, 1916. Może sobie Pan wyobrazić, z jaką radością wziąłem się za czytanie otrzymanych wydawnictw i jak serdecznie jestem wdzięczny za ich przysłanie. Zainteresowały mnie w szczególności ostatnie rozdziały (14. i następne) Pana wspaniałej pracy o tabu słów.

Czy nie chciałby Pan otrzymać za „E[tnograficzskoje] O[bozrenije]”, 1916, trzech zeszytów zbioru dzieł St[anisława] Ciszewskiego „Prace Etnologiczne”

²⁶ Boris A. Kuftin (1892–1953), rosyjski i radziecki etnograf i archeolog. O B. A. Kuftinie patrz: G. F. Diebiec, *Pamjati B. A. Kuftina*, „Sowetskaja etnografija” 1954, nr 1, ss. 166–168; O. M. Dżaparidze, *K 100-letiju akademika B. A. Kuftina*, „Archeologija” 1993, nr 3, ss. 246–249; A. M. Rieszetow, B. A. Kuftin – wydajuszczisja sowietiskij etnoarcheolog, w: *Integracija archeologičeskich i etnografičeskich issledowanij*, Władiwostok–Omsk 2000, ss. 45–47.

²⁷ B. A. Kuftin, *Kalendar’ i pierwobytnaja astronomija Kirgiz-kazackogo naroda*, „Etnograficzskoje obozrenije”, księga 111–112, 1916(1918), nr 3–4, ss. 123–150.

²⁸ Eugeniusz Frankowski (1884–1962), polski wybitny etnolog i antropolog. O E. Frankowskim patrz m.in.: T. Dziekoński, *Prof. dr Eugeniusz Frankowski* (Nekrolog oraz wykaz ważniejszych prac naukowych), „Lud” t. 48, 1962(1963), ss. 563–570; A. Kutrzeba-Pojnarowa, *Wspomnienie o profesorze Eugeniuszu Frankowskim. Bibliografia prac*, „Etnografia Polska”, t. 7, 1963, ss. 425–439.

(I, 1925; II, 1929; III, 1930)?²⁹ Być może one u Pana już są? Z niecierpliwością będę oczekiwał okazji, aby odwdziżyć się Panu za tak uprzejmą przysługę.

Szczerze Pana szanujący,

K. Moszyński

P.S. Czasopismo nasze „L[ud] S[łowiański]”³⁰, I, zostanie wysłane do Pana w lutym.

Kartka nr 4

30.VIII.1931

Wielce Szanowny Panie Profesorze,

Dziękuję bardzo za przysłanie nekrologu Wieri Nikolajewny Charuziny³¹. Oczywiście, z chęcią umieszczę nekrolog w „L[udzie] S[łowiańskim]”. Wydrukowanie tego nekrologu na pierwszych stronach „L[udu] S[łowiańskiego] II, 2 okazało się jednak niemożliwe, a danie *petitem* nekrologu tak wybitnego etnografa jak Charuzina byłoby niestosowne, dlatego też zdecydowałem się artykuł zamieścić w „L[udzie] S[łowiańskim]” III, 1, a na razie dać tylko krótką notatkę o śmierci i zawiadomić o przesłanym przez Pana nekrologu³².

Szczerze Pana szanujący,

K. Moszyński

Poprawka Pana odnośnie moich spostrzeżeń o szulikunach zostanie opublikowana w „L[udzie] S[łowiańskim]” II, 2³³.

²⁹ Stanisław Ciszewski (1865–1930), polski znany etnolog i folklorysta, autor m.in. *Prac etnologicznych*, t. 1: *Mazowiecki sibirat, mazowiecka część i mazowiecka szlachta cząstkowa*, Warszawa 1925, ss. 219; t. 2: *Placidla pierwotne*, Warszawa 1929, ss. 167; t. 3: *Przenosiny, lasa, obora, okno, szyby*, Warszawa 1930, ss. 166. O S. Ciszewskim patrz m.in.: A. Fischer, *Stanisław Ciszewski*, „Lud” t. 29, ss. 174–176; K. Moszyński, *Stanisław Ciszewski*, „Lud Słowiański” t. 2, 1931, ss. 131–132.

³⁰ „Lud Słowiański”, czasopismo założone i wydawane w Krakowie przez K. Nitscha (dział A – Dialektologia) i K. Moszyńskiego (dział B – Etnografia), t. 1–4, z. 1, Kraków 1929–1938/9.

³¹ Wiera Nikolajewna Charuzina (1866–1931), ceniony rosyjski etnograf. O W. N. Charuzinie patrz: Je. N. Jeleonskaja, *W. N. Charuzina*, „Sowietskaja etnografija” 1931, nr 1–2, ss. 153–155.

³² Nekrolog W. N. Charuziny mimo wszystko opublikowany został w t. 2 z 1931 roku „Ludu Słowiańskiego”. Por. D. K. Zielenin, *Wiera Nikolajewna Charuzina (1867–1931)*, „Lud Słowiański” t. 2, 1931, z. 2, Dział B, ss. 275–281. Honorarium za artykuł K. Moszyński próbował przekazać D. K. Zieleninowi za pośrednictwem P. G. Bogatyriewa. Por. *Pisma P. G. Bogatyriewa k D. K. Zieleninu...*, op. cit., ss. 129.

³³ Uwaga D. Zelenina. *Od redakcji*, „Lud Słowiański” t. 2, 1931, z. 2, Dział B, ss. 275. Uwaga ta jest odpowiedzią na „Przypisek redakcyjny” nr 3 dołączony do artykułu D. K. Zielenina *Zagadocznije wodjanyje diemony „szulikuny” u russkich*, „Lud Słowiański” t. 1, 1929/30, z. 2, Dział B, ss. 220–238.

Kartka nr 5

8.III.1935

*Wielce Szanowny Panie Profesorze,**Kartkę Pana z 12. I. tego roku otrzymałem z opóźnieniem, dodatkowo sam opóźniłem się z odpowiedzią z tego powodu, że byłem chory dwa tygodnie.**Serdecznie i szczerze dziękuję Panu za przesłane przez Pana bardzo dla mnie interesujące Pańskie prace.**W tych dniach pošlę Panu tytuły książek, w których opublikowane zostały dane o składzie narodowościowym ludności Polski według spisu 1931 roku³⁴.**Szczerze Pana szanujący,*

K. Moszyński

Kartka nr 6

17.III.1935

*Wielce Szanowny Panie Profesorze,**Jak zdołałem się do tego czasu dowiedzieć, dane ze spisu 1931 roku zostały umieszczone w 16. zeszycie wydawnictwa periodycznego „Wiadomości Statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego” za rok 1932³⁵. Będę jeszcze starał się dowiedzieć, czy nie zostały wydane uzupełnienia do tych danych. Jeśli Panu nie spieszy się szczególnie i może Pan poczekać do pierwszych tygodni kwietnia to ja, będąc w Krakowie, na miejscu kupię wszystko, co jest Panu potrzebne i wyślę do Leningradu. Jeśli jest inaczej, proszę zwrócić się pod adres: Warszawa, Główny Urząd [Statystyczny], Al. Jerozolimskie 32. Oczekuję szybkiej odpowiedzi.**Oddany Panu,*

K. Moszyński

³⁴ Zainteresowania D. K. Zielenina statystyką narodowościową Polski związane były z prowadzonymi wówczas w Instytucie Antropologii i Etnografii AN ZSRR w Leningradzie pracami nad „mapami etnograficznymi”. Pomoc w zakupie materiałów do „etnograficznej mapy Polski”, w trakcie planowanego przejazdu przez Polskę, obiecał D. K. Zieleninowi również P. G. Bogatyrjew w liście z dnia 15. 09. 1934. Por. *Pisma P. G. Bogatyrjewa k D. K. Zieleninu...*, op. cit. ss. 130.

³⁵ „Wiadomości Statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego”, R. 10, 1932, z. 1–36, z. specjalne 1–7.

Kartka nr 7

9.VI.1937

Wielce Szanowny Panie Profesorze,

W postanej Panu kilka dni temu odbitce mojego artykułu „Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce”³⁶ zapomniałem poprawić pomylkę na str[onie] 113:

wiersz 17 od dołu wydrukowano „już”, winno być „w użyciu już”;

wiersz 16 od dołu wydrukowano „płn. zachodzie”, winno być „płn. wschodzie”

Z prawdziwym poszanowaniem,

K. Moszyński

Kopia listu D. K. Zielenina do K. Moszyńskiego.

7.VII.1933

Do Profesora d(oktora) Kazimierza Moszyńskiego

Instytut Antropologii i Etnografii Akademii Nauk ZSRR z wdzięcznością potwierdza otrzymanie od Pana nr. 1, tomu 3 Pańskiego cenionego czasopisma³⁷. Dla wymiany przesłano Panu nr 5/6 czasopisma „Sowietskaja Etnografija”. W związku z Waszym bardzo interesującym artykułem o Kaukazie i Bałkanach³⁸ mógłbym sam napisać notatkę na pół arkusza drukarskiego „Paralele kaukasko-słowiańskie”³⁹, w której przytoczę cytaty świadczące o całym szeregu zbieżności w obrzędach i wierzeniach Słowian i ludów Kaukazu. Jeśli znajdzie się u Pana miejsce dla takiej notatki, to proszę mnie zawiadomić.

Z serdecznym pozdrowieniem,

(D. K. Zielenin)

³⁶ K. Moszyński, *Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce*, „Lud Słowiański” t. 4, 1938, Dział B, z. 1, ss. 65–117, odbitka ss. 53.

³⁷ „Lud Słowiański” t. 3, 1933/34, z. 1, Dział A, ss. 160; Dział B, 146.

³⁸ Wskazano tu artykuł K. Moszyńskiego, *Znaczenie etnografii Kaukazu dla badań etnologicznych na Bałkanach*, „Lud Słowiański” t. 3, 1933/34, z. 1, Dział B, ss. 99–107.

³⁹ Nie znamy odpowiedzi K. Moszyńskiego na propozycję D. K. Zielenina. Artykuł *Paralele kaukasko-słowiańskie* nie ukazał się w „Ludzie Słowiańskim”.

Aleksander Reshetov, Zbigniew Jasiewicz

CORRESPONDENCE BETWEEN KAZIMIERZ MOSZYŃSKI
AND DMITRI K. ZELENIN.
FROM THE ARCHIVES OF THE RUSSIAN ACADEMY
OF SCIENCES IN SANKT PETERSBURG

(Summary)

The article contains and discusses correspondence between Kazimierz Moszyński (1887–1959), an eminent Polish ethnologist, and Dmitri Konstantynowicz Zelenin (1878–1954), an eminent Russian ethnologist. The publication is based on a collection of postcards written by K. Moszyński in 1930–1937 and a copy of D.K. Zelenin's letter from 1933, kept at the Archives of the Russian Academy of Sciences in St. Petersburg. D.K. Zelenin's letters to K. Moszyński were not found in Polish archives and for this reason only part of the correspondence between these two scholars is available.

K. Moszyński and D.K. Zelenin have never met in person but through S.P. Bogatyrev, who in the interwar period worked in Czechoslovakia and Germany. Both scholars were interested in the folk culture of Slavs and other ethnological problems.

K. Moszyński's postcards are mainly about the literature needed for scholarly work — books that he wanted to get from D.K. Zelenin and books and articles that he sent to him as well as D.K. Zelenin's publications in „Lud Słowiański”, a periodical edited by K. Moszyński. They are not personal. The same can be said about the only letter sent by D.K. Zelenin to K. Moszyński.

The correspondence between K. Moszyński and D.K. Zelenin, despite being incomplete, is a valuable source of information about the scholarly interests of both scholars and conditions of scholarly work at their times.